

*Мар'яна Миць
(Луцьк)*

**ЧАСОПИСИ “ГРОМАДА” ТА “УКРАЇНСЬКА
ГРОМАДА” – ВИРАЗНИКИ ІДЕЙ УКРАЇНСЬКОГО
НАЦІОНАЛЬНО-ДЕМОКРАТИЧНОГО ОБ’ЄДНАННЯ
НА ВОЛИНІ (20-ті роки ХХ ст.)**

Періодична преса – цінне джерело для вивчення історії Волині 1921-1939 рр. – відіграла важливу роль у суспільно-політичному житті краю. В 1921-1939 рр. на Волині існувала широка мережа газет і журналів. Так, за цей період виходило польських газет – 6, польських журналів – 4; єврейських газет – 2; російських – 1; українських газет – 15; українських журналів – 9¹. Окрім того, виходили періодичні видання, що були органами КПЗУ й КСМЗУ; в Луцькій в’язниці виходив ілюстративний рукописний місячник “Голос із-за ґрат”; рукописні часописи видавала й молодь (“Перші Кроки”, Крем’янець, 1921-1922 рр.; “Хвиля”, Крем’янець, 1923 р., та ін.).

При активній участі місцевих українських громадських, політичних, культурних діячів зазнавала широкого розвитку преса суспільно-політичного характеру. Аркадій Животко зазначав: “ [...] Аж до 1939 р. появляється ціла низка подібних органів, що ставили завданням задоволення потреб національно-політичних і культурних змагань та захисту господарсько-економічних інтересів. Перед веде м. Луцьк [...]”².

Від 1925 р. сильну конкуренцію за вплив на народні маси Волині склала одна з провідних легальних українських партій Західної України – Українське національно-демократичне об’єднання (УНДО). Ця партія утворилася 1925 р. в результаті злиття 3-х угруповань: Української народно-трудової партії, Української партії національної роботи та Української парламентарної репрезентації від Волині, Холмщини й Підляшшя, або, як їх тоді називали, трудової партії (“Діло”, “незалежників” та “загравістів”)³. Масову соціальну основу цієї партії становили багаті прошарки села, частина інтелігенції (адвокати, лікарі, вчителі).

З-поміж усіх західноукраїнських угруповань УНДО видавало найбільшу кількість газет і журналів. Основним географічним регіоном політичної діяльності УНДО була Галичина. Від 2-ї пол. 20-х рр. вплив УНДО поширився й на Волинь. Там ця організація мала чимало своїх осередків і користувалась авторитетом серед місцевого населення. Зокрема, під впливом УНДО перед вели деякі культурно-освітні організації, насамперед “Просвіта”, “Рідна хата”. Згодом, станом на 1931 р.

УНДО взяло під свій вплив і, по суті, контроль ряд кооперативів, таких як “Сільський господар”, “Маслосоюз”, а також більшу частину осередків товариства “Просвіта”⁴.

Після 2-го Конгресу Українського національно-демократичного об’єднання, що відбувся 19-20 листопада 1926 р. у Львові, позиція партії різко змінилася: вона остаточно відвернулася від Радянської України і йшла на шлях “порозуміння” з польським урядом⁵.

Головою партії було обрано Дмитра Левицького, заступниками – сенаторів Олексу Черкавського й Володимира Целевича. Першим помічником, радником у політичних справах Д.Левицького став Дмитро Паліїв⁶. Від Волині членами УНДО були посли й сенатори Д.Герштонський, О.Карпінський, Б.Козубський, С.Любарський, Л. Маркович, С. Хруцький, М. Черкавський⁷. Всі вони, починаючи з 1925-1926 рр., активно займалися пропагандою провідних ідей своєї партії, видавничою і публіцистичною діяльністю.

29 липня 1928 р. у Луцьку відбулися перші повітові організаційні збори партії УНДО. Головою повітового комітету обрали Володимира Івановича Островського, секретарем – Сергія Аполоновича Вишневського. Членами комітету були також жителі сіл. Так, на посаду заступника голови повітового комітету було обрано Григорія Домбровського, мешканця с. Крупа (Луцький повіт), членом комітету – Якуба Лобурського, мешканця с. Романів (Луцький повіт), члена товариства “Самопоміч”⁸.

1927 р. у Перемишлі в серії “Політична бібліотека Українського націонал-демократичного об’єднання” побачила світ брошура, де було надруковано 2 праці провідних діячів УНДО: Олекси Черкавського - “Українське Національно-Демократичне об’єднання, його програма і тактика”, та Василя Мудрого - “Наше відношення до Радянської України”. В цих працях відбито основні положення стратегії і тактики УНДО.

Перший розділ “Програми” О.Черкавський розпочав словами: “Завданням українського народу так само як завданням кожного нашого народу, кожної живої істоти і суспільної організації є: жити і розвиватися, жити тепер і продовжувати свій рід, своє існування і будочасності. Щоб міг жити мусить заспокоювати свої потреби теперішні й забезпечити заспокоєння своїх потреб будочасності.”⁹

За досягнення цих потреб, за словами О.Черкавського, й бореться УНДО. “Українське Національно-Демократичне Об’єднання як політична партія, що своїм завданням ставить вибороти державну незалежність українського народу на всіх наших землях, є партією національної єдності, національної солідарності, бо знає, що тільки єдність дає силу”, — заявив автор¹⁰.

На підтвердження своєї тези О.Черкавський навів 2 цитати з програми УНДО, ухваленої 19 листопада 1923 р. Обидва витяги характеризують діяльність і політичну мету об'єднання. Перший: "Українське Національно-Демократичне Об'єднання гуртує в своїх рядах всі верстви українського народу. Як національна партія підпорядковує воно інтересам нації інтереси поодиноких верств, станів й окремих земель". Другий: "Політичною метою Українського Національно-Демократичного об'єднання є здобуття Соборної і Незалежної Демократичної Української Держави, і тому партія обстоює політичне самовизначення українського народу на всіх його етнографічних землях". Автор зазначив, що ці 2 витяги з Програми УНДО є найголовнішими й визначають її основну суть¹¹.

У 2-му розділі праці "Українське Національно-Демократичне об'єднання, його програма і тактика" О.Черкавський безпосередньо торкається питання видавничої діяльності партії.

Цей розділ він розпочав словами: "Пропаганду і агітацію веде партія не тільки словом, але й друком. Видає книжки, брошури, часописи, відозви, оголошення і т.п."¹². Пишучи цей розділ, автор посилався на 12-ту резолюцію з'їзду УНДО від 19 вересня 1926 р., де заклиалося до того, щоб усі українські національні партії об'єдналися разом з УНДО для співпраці, спільної агітації та боротьби "за здійснення найвищої національної мети". Далі автор продовжував: "Але не тільки з українськими, але й не з українськими партіями поневолених народів співпрацює УНДО, щоби спільними силами лише побороти спільного противника"¹³. Водночас політичну увагу Українського національно-демократичного об'єднання було зосереджено довкола преси та всієї видавничої діяльності партії. Так, в обіжнику УНДО від 5 січня 1934 р. (част.6) "До всіх повітових народніх комітетів, мужів довір'я партії в краю та послів і сенаторів", написаному й видрукуваному напередодні виборів до сільських рад, в окремому розділі, рефераті "Значення преси", пояснювалася її роль і завдання у політичній боротьбі. Цей документ підписано Д.Левицьким і В.Целевичем¹⁴.

Автори реферату "Значення преси" вказували, що в житті кожного народу вона відіграє дуже важливу роль. "Чим культурніший нарід, тим більше має різних видавництв і зокрема щоденних та тижневих часописів. По кількості та якості преси оцінюють силу і ступінь розвитку народу."¹⁵. Автори наводили приклади розвою преси в Німеччині, Франції, Швеції, де "на душу населення припадає багато різних часописів. Зокрема, вони вказують, що Швеція має стільки мешканців, скільки українців проживає в Польщі, але Швеція має 393 щоденних газети."¹⁶.

"Особливо треба підкреслити, – писали Д.Левицький і В.Целевич, – значення преси для недержавного народу. Національна преса недерж-

жавного народу витворює серед народних мас почуття національної гідності [...]. Національна преса недержавного народу заступає до деякої міри владу, змушуючи нарід поступати згідно з вимогами національної політики.”¹⁷. Тобто автори проводили думку, що кожний український партійний часопис чи будь-яка національна газета виконує політичні функції в суспільстві, пропагує політику певної організації, чийм органом є.

У підрозділі “Партійна преса” Д.Левицький і В.Целевич спеціально розглядали функції преси УНДО, де вони висловлювали думку про те, що особливо важливу роль відіграє партійна преса для політичної організації¹⁸.

“Центральним офіційним органом УНДО був тижневик “Свобода”, що виходив у Львові, напівофіційно (тобто вважався поза впливом партії, але видавали й редагували його члени УНДО. – М.М.), щоденник “Діло”, що виходив теж у Львові. Одного політичного напрямку були газети “Новий час” і “Українська громада” (Луцьк).”¹⁹.

Ідейна попередниця “Української громади” (1926-1929 рр.) – газета “Громада” (1925-1926 рр.) - теж виходила в Луцьку.

Тижневик “Громада” видавався на 6-ти – 8-ми шпальтах середнього формату. На 1-й зазначалося, що газета – орган Української національної думки. Хоч основне її завдання полягало в тому, щоб об’єднати всі українські національні сили й організації в єдину партію УНДО, але сама газета юридично не являла собою орган партії. Її видавцем був сенатор М. Черкавський (Вишнівський).

З перших своїх чисел тижневик “Громада”, а пізніше “Українська громада” займала й була виразником платформи партії УНДО. Сам видавець і засновник газети М.Черкавський як один з найвидатніших унівських діячів Волині прагнув видавати свій тижневик “на засадах понадпартійних, народно-українських”²⁰, вважаючи ці принципи основою всієї своєї діяльності серед мас.

Михайло Черкавський був мешканцем міста Крем’янця, польським сенатором від Крем’янецького повіту²¹, головою Крем’янецької повітової “Просвіти”²². 8-9 липня 1922 р. М.Черкавський брав участь у 2-му просвітянському з’їзді в Луцьку, де виступив з 2-ма доповідями - “Про сучасні завдання в області дошкільного виховання” й “Про українізацію служби божої в цілях релігійно-морального і естетичного виховання”²³.

У травні 1923 р. у Львові М.Черкавський брав участь у роботі народного з’їзду, скликаного Українською трудовою партією. На з’їзді делегати обрали комітет, що повинен був очолювати Українську трудову партію. Від Волині до його складу ввійшло 39 чоловік, серед них – М.Черкавський і Є.Петриківський²⁴.

Після об'єднання трудовиків з іншими партіями в Українське національно-демократичне об'єднання М.Черкавського обрано членом ЦК УНДО, ким він був до травня 1928 р.²⁵, видаючи тоді в Луцьку вже нову газету "Українська громада".

Відтоді в ситуаційних звітах відділу безпеки Волинського воєводства зустрічаються відомості про М.Черкавського як політика й видавця газети "Українська громада"²⁶.

7 листопада 1929 р. М.Черкавський помер²⁷. 12 листопада 1929 р. в газеті "Діло" з'явилася стаття В.Островського "Дуби падають", присвячена пам'яті М.Черкавського, де він характеризувався як видатний діяч УНДО: "[...]Він був всестороннім. І в цьому полягає великий драматизм останніх років його життя. Будучи членом партії, він був також голосом, який закликав до об'єднання всіх українців [...]. Він вірив, що для абсолютного добра народу можна дійти шляхом злагоди, компромісу і миру, залишаючись просто братами між собою [...]. Все своє життя прокладав у боротьбі за єдність національного фронту і заради тієї єдності добре працював."²⁸

Вишневський Сергій Теодорович, відповідальний редактор "Громади", народився 1897 р. у с. Варковичі Дубнівського повіту в селянській православній родині²⁹. Під час встановлення Радянської влади на Волині 1920 р. працював секретарем спочатку ревкому, а згодом – товариства "Просвіта" в м. Дубно, перед тим беручи участь у його організації. У 1923 р. був посередником між політичними в'язнями Дубнівської в'язниці у справі передачі листів і працював завідувачем книгарні "Просвіта" в Дубні³⁰.

З 1926 р. постійно проживав у Луцьку³¹. Будучи секретарем повітового комітету УНДО, редактором "Громади", "Української громади", С. Вишневський активно включився у політично-громадське життя Волині й цілої Західної України, пропагував ідеї УНДО, роз'їжджаючи по всьому Волинському воєводству й за його межами.

6 вересня 1928 р. Луцький повітовий староста у своєму донесенні писав: "[...] Серед відомих членів УНДО найбільш видатними і впливовими являються В.Островський, Б.Порозюк, Г.Гладкий, С.Вишневський, І.Лубурський, які мають великий вплив серед місцевої української інтелігенції"³². Напередодні виборів до Сейму й Сенату 1928 р. С.Вишневський здійснював значну агітацію на користь УНДО.

Він став активним членом Луцької повітової філії кооперативного товариства "Сільський господар", проводив велику підготовчу роботу щодо створення його осередків на терені Волинського воєводства. 11 травня 1929 р. керував організаційними зборами щодо створення філій "Сільського господаря" в селах Скірче, Каруків та Сильно Луцького повіту³³.

Після закриття “Громади” С.Вишневський обіймав посаду відповідального редактора “Української громади”, а після закриття останньої переїхав до Львова, де працював у газеті “Наша справа” та друкованому органі УНДО. С.Вишневський підтримував контакти з організаціями УНДО Волині, зокрема активними діячами Луцького повітового комітету О.Кіцеровою, Є.Марковським, І.Маціком, Д.Олександровичем, М.Стефанським, вчителями Луцької української гімназії С.Дубником, В.Федоренком, а також членами товариства “Просвіта”³⁴.

1933 р. після розколу в партії УНДО на терені Луцького повіту з її лав вийшов і С.Вишневський. На той час він працював у Луцькій філії редакції “Волинської неділі”. С.Вишневський з 1933 р. став провідним діячем Фронту національної єдності, однак йому не вдалося створити жодного осередку цієї партії на Волині³⁵. У травні 1935 р. за політичну діяльність польська влада кинула С.Вишневського до концентраційного табору Береза Картузька³⁶.

Тож оскільки редакцію “Громади” очолили досвідчені політики й редактори, газета одразу визначила свої чіткі ідеологічні позиції – позиції партії УНДО.

Газета інформувала читачів про важливі політичні події з усього світу, але найбільш уваги приділяла питанням просвітницького руху на Волині й частково всієї Західної України, проблемам кооперативного руху. В ній висвітлювалися події, пов’язані в основному з тими кооперативами та організаціями, що були під впливом УНДО. На 1-й шпальті “Громади”, крім передової статті, друкувалися й актуальні політичні коментарі та особливо важливі інформаційні повідомлення.

У своїх передовицях редакція “Громади” демонструвала не лише власне ставлення до тої чи іншої партії, а й вдавалася до критики польської місцевої влади й навіть уряду.

15 травня 1926 р. Луцький повітовий староста звернувся до прокурора Луцького окружного суду з проханням затвердити його розпорядження про конфіскацію “Громади” № 19 від 15 травня 1926 р. та арешт і притягнення до суду редактора газети С. Вишневського за ст.ст. 129 і 154 Кримінального кодексу Польщі за вміщення в цьому номері статей “Трошки правди про волинські стосунки” й “Кінець чи початок. Нова зміна уряду в Польщі”³⁷.

У статті “Трошки правди про волинські стосунки” (без підпису) проаналізовано опубліковану на шпальтах урядової газети “Жиче Волині” статистику проживання польського населення на території Волині. Автор піддавав критиці сумнівні, непереконливі, на його думку, дані про те, що в Любомльському повіті проживало на 1926 рік 27,6 % населення польської національності, у Володимирському – 24,6 %. І лише в Костопільському повіті, українці, за підрахунками

“Жиче Волині”, складали 68,4 %. З наведеної статистики “Жиче Волині” зробило потрібний для польської влади висновок, що став підставою для збільшення чисельного співвідношення людей польської національності в роботі сеймиків, місцевих рад. Також обґрунтовувалися наслідки шкільного плебісциту 1925 р., що “вирішив за польську школу на Волині”³⁸.

І перепис населення 1921 р., і шкільний плебісцит розглядалися партією УНДО та іншими українськими партіями як державні акти, спрямовані проти національних і соціальних інтересів українського народу.

Про те, що результати перепису населення фальсифікувалися, зазначали у своїх дослідженнях також історики. Так, С. Макарчук указував, що відсоток поляків на Західній Волині під час перепису 1921 р. було завищено. З поправкою у підрахунках українців тут налічувалося понад 1 млн. осіб³⁹, а не 983596, як показав перепис 1921 р.

У 2-й статті “Кінець чи початок. Нова зміна уряду Польщі” редакція “Громади” повідомляла про кризовий стан у польському уряді та інформувала читачів про часту критичну оцінку польського урядового кабінету Вітоса Ю. Пілсудським⁴⁰. До речі, всі польські газети, що вмістили цю заяву Ю. Пілсудського, було конфісковано.

Таким чином, через вище вказані 2 статті на подання прокурора № 1967 від 20 травня 1926 р. з урахуванням заяви Луцького староства Луцький окружний суд 26 травня вніс остаточне рішення про конфіскацію газети⁴¹.

Незабаром відбулися й наступні акти конфіскації газети. 29 жовтня поліція вилучила під час друкування 1800 примірників “Громади”. Цілий набір газети разом із шрифтом було опечатано. Редакція припинила роботу. Принагідно українська делегація послів і сенаторів порушила справу у воеводи. Натомість воевода запропонував звернутися в цій справі до староства. 6 листопада Луцький староста під час розмови із С. Вишневським сказав, що це рішення залежить від суду. А 9-10 листопада прокуратура, розглянувши справу, відповіла, що її повинен вирішити лише староста.⁴²

А 21 листопада 1926 р. вийшло друком 1-ше число газети “Українська громада”, що по суті була продовженням “Громади”. Видавцем її знову став М. Черкавський. Відповідальними редакторами були С. Вишневський і В. Проказюк. На 1-й шпальті зазначалося, що “Українська громада” – орган української національної думки. Виходила вона щонеділі середнім форматом на 6-ти–8-ми сторінках. “Українська громада” цілковито субсидувалась Українським національно-демократичним об’єднанням. Жодних дотацій від держави, так само як і її попередниця, не отримувала. Не мала власної друкарні: як і

“Громада”, виходила в друкарні Ріхтера в Луцьку. Редакція перебрала приміщення від “Громади”. В характеристиці Луцького повітового старости за січень 1927 р. зазначалося: “Газета стоїть на платформі УНДО. Займає значний вплив серед українського населення і симпатиків УНДО, а також членів “Просвіти”. Ріст газети повністю залежить від фінансової допомоги з боку партії УНДО.”⁴³

У 1-му числі тижневика було надруковано передову статтю без підпису під назвою “Доля волинського часопису”, де частково описувалася трагічна історія газети “Громада” і вказувалося, що “Українська громада” буде продовжувати починання й традиції своєї попередниці. Окрім того, в цій статті зазначалося: “З наших земель під Польщею одинока Волинь не має постійно свого часопису. Що тільки часопис появиться, то скоро його придушуть, якщо сам не завмре. Не дає це, з одного боку, доброго свідоцтва для наших волиняків, зате, з другого, – дуже хороше ілюструє адміністративні умови на Волині й ті блага, які має Волинь з приналежності до Польщі. Дуже хороший малюночок того останнього дає закритий недавно часопис “Громада.”⁴⁴. Тобто, автор писав про необхідність української газети для Волині.

У тому самому числі було опубліковано ще одну передовицю під назвою “Українців до праці кличемо”, де редакція накреслила свої завдання: на першочергове місце ставилося національне виховання і згуртування мас навколо партії УНДО.

Газета вела ідейні суперечки з виданням соціалістичних і урядових об’єднань, а саме, з “Громадським голосом”, “Селянським шляхом”, “Українською нивою”, сільробівськими газетами; піддавала критиці їхні публікації й виступи політичних діячів, які стояли за цими виданнями.

Ідеї, що проповідував часопис, викликали негативну реакцію польської влади.

Вже 12 січня 1927 р. у Луцькому окружному суді розглядалася справа про звинувачення редактора “Української громади” С.Вишневського в тому, що він опублікованим у ній матеріалом від 21 листопада 1926 р. (№ 1) нібито поширював чутки, котрі можуть завдати шкоди інтересам Польської держави й “викликати громадській неспокій”. Окрім конфіскації, суд присудив Вишневському штраф сумою 100 злотих, а в разі невилати – ув’язнення на 3 дні. Однак, С.Вишневський винним себе не визнав і виконувати рішення суду відмовився. Справу було повернуто в Луцьке староство з метою вивчити її ретельніше⁴⁵.

Рішенням Луцького окружного суду за № 4511 від 21 грудня 1926 р. знов було піддано конфіскації “Українську громаду” за 19

грудня 1926 р. (№ 5) у зв'язку з опублікуванням у ній статей, "спрямованих проти інтересів" Польської держави⁴⁶.

Протягом усього свого недовготривалого існування газета постійно зазнавала репресій з боку влади й поліції. Про те, що цей тижневик був під наглядом і контролем поліції, свідчить той факт, що Луцька повітова команда систематично подавала інформації для повітового староства не тільки про організаційний стан українських партій, зокрема УНДО, а й про їх друковані органи. Так, в одній з інформацій від 2 вересня 1927 р. указувалось: "УНДО до цього часу не зуміло організувати на даному терені жодного організаційного осередку, крім "Української громади", – офіційного друкованого органу даного об'єднання [...]. Редакційний комітет газети в особах М.Черкавського, власника газети і члена президії ЦК УНДО у Львові, С.Вишневецького, керівника редакції і Г.Гладкого, помічника редактора [...]. Цю редакцію можна вважати за єдину організаційну комірку УНДО на даному терені. Окрім того, вплив УНДО розповсюджується на ті "Просвіти", до яких відносяться видатні діячі УНДО такі, як Є. Петриківський, І.Власовський, Є.Марковський, М.Черкавський та інші. У повіті приблизно нараховується близько 200 симпатиків УНДО."⁴⁷

Таким чином, із зростанням впливу партії УНДО газета завоювала собі нових читачів, про що свідчить збільшення час від часу її тиражу⁴⁸, котрий коливався від 1500 до 2500 примірників⁴⁹.

Фатальних змін зазнала "Українська громада" після невдалої виборчої компанії до сейму й сенату Польщі УНДО на Волині в 1928 р. Поразка українських угруповань, у т.ч. й УНДО, під час виборів змусило керівництво партії зміцнити свою організаційну та пропагандистську роботу.

У 1929-1930 рр. УНДО почало втрачати свій вплив на Волині. Цьому сприяла невдача партії під час виборів до Сейму й Сенату 1928⁵⁰ і 1930 рр. – під час останньої від Волині до Сейму з унівців було обрано лише одного посла З. Пеленського⁵¹. Вплив об'єднання обмежувався в основному територією Луцького повіту⁵².

¹ За підрахунками автора.

² Животко А.Г. Історія української преси / Упоряд., авт. іст.-біогр. нарисів та приміт. М.С. Тимошик. – К.: Наша культура і наука, 1999. – С. 308.

³ Державний архів Волинської області (далі – ДАВО). – Ф. 46. – Оп. 9. – Спр. 2371. – Арк. 440.

⁴ ДАВО. – Спр. 2320. – Арк. 9-10.

⁵ Там само. – Спр. 237. – Арк. 440.

⁶ Там само.

⁷ Там само. – Арк. 207, 429.

-
- ⁸ Там само. – Спр. 1021. – Арк. 30.
⁹ Там само. – Спр. 237. – Арк. 249.
¹⁰ Там само.
¹¹ Там само.
¹² Там само. – Арк. 251.
¹³ Там само. – Арк. 252.
¹⁴ Там само. – Оп. 2. – Спр. 4258. – Арк. 1.
¹⁵ Там само. – Арк. 2.
¹⁶ Там само.
¹⁷ Там само.
¹⁸ Там само. – Ф. 1. – Оп. 2. – Спр. 4258. – Арк. 2.
¹⁹ Там само. – Ф. 46. – Оп. 9. – Спр. 237. – Арк. 440.
²⁰ Там само. – Спр. 238. – Арк. 4.
²¹ Там само. – Спр. 649. – Арк. 1.
²² Там само. – Арк. 38.
²³ *Власовський І.* Луцька просвіта. – Луцьк, 1928. – С. 49.
²⁴ ДАВО. – Ф. 36. – Оп. 13-а. – Спр. 108. – Арк. 7-8.
²⁵ Там само. – Ф. 46. – Оп. 9. – Спр. 284. – Арк. 5.
²⁶ Там само.
²⁷ Там само. – Спр. 239. – Арк. 7.
²⁸ Там само. – Спр. 238. – Арк. 4.
²⁹ Там само. – Спр. 1022. – Арк. 30-31.
³⁰ Там само. – Спр. 1895. – Арк. 133.
³¹ Там само. – Ф. 1. – Оп. 2. – Спр. 2545. – Арк. 69.
³² Там само. – Ф. 46. – Оп. 9. – Спр. 696. – Арк. 1.
³³ Там само. – Ф. 1. – Оп. 2. – Спр. 2101. – Арк. 28.
³⁴ Там само. – Спр. 2545. – Арк. 69.
³⁵ Там само. – Ф. 45. – Оп. 1. – Спр. 781. – Арк. 58.
³⁶ Там само.
³⁷ Там само. – Ф. 36. – Оп. 13-а. – Спр. 174. – Арк. 1.
³⁸ Громада. – 1926. – 15 трав. – № 19.
³⁹ *Макарчук С.А.* Етносоціальне розвитиє и національніє отношенія на западноукраїнських землях в період імперіалізма. – Львов: Вища школа, 1983. – С. 127.
⁴⁰ Громада. – 1926. – 15 трав. (№ 19).
⁴¹ ДАВО. – Ф. 36. – Оп. 13-а. – Спр. 174. – Арк. 12.
⁴² Українська громада. – 1926. – 21 листоп. (№ 1).
⁴³ ДАВО. – Ф. 46. – Оп. 9. – Спр. 1895. – Арк. 133.
⁴⁴ Українська громада. – 1926. – 21 листоп. (№ 1).
⁴⁵ ДАВО. – Ф. 36. – Оп. 13-а. – Спр. 175. – Арк. 26.
⁴⁶ Там само. – Арк. 47.
⁴⁷ Там само. – Спр. 204. – Арк. 19.
⁴⁸ Там само. – Ф. 46. – Оп. 9. – Спр. 1072. – Арк. 13.
⁴⁹ Там само. – Ф. 36. – Оп. 13-а. – Спр. 309. – Арк. 11.
⁵⁰ Там само. – Ф. 1. – Оп. 2-а. – Спр. 60. – Арк. 4.

⁵¹ Там само. – Ф. 46. – Оп. 9. – Спр. 239. – Арк. 24-36.

⁵² Там само. – Ф. 1. – Оп. 2-а. – Спр. 60. – Арк. 4.

*Олександра Войналович
(Київ)*

**ПОЛЬСЬКА ШКОЛА В КОНТЕКСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ
ПРОГРАМ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ОСВІТИ В
УКРАЇНІ у 20-х - 30-х рр. ХХ ст.**

У процесі реалізації державної політики в галузі народної освіти для національних меншин в Україні у 20-х - 30-х рр. ХХ ст. особливої ваги набували питання формування мережі національних шкіл, створення ефективно діючих органів їх керівництва, організаційного, науково-методичного та кадрового забезпечення, функціонування освітніх закладів.

На етапі становлення шкільної освіти для національних меншин особливе значення мав програмний документ Раднацмену при НКО УСРР – “Положення про організацію справи освіти національних меншин, які населяють територію УСРР”, прийнятий Колегією Наркомосу України в серпні 1922 р.¹

У відповідності до “Положення” первинними ланками у справі організації освіти національних меншин в Україні стали національні бюро з питань освіти, що ставили за мету формування “наукових та організаційних засад роботи і всієї культурно-освітньої політики”. Діяльність останніх мали координувати та спрямовувати Центральні національні бюро Наркомосу. До складу їх колегій входили завідувач (здійснював загальне керівництво культурно-освітньою роботою серед окремих національних меншин) і два члени, які одночасно виконували функції завідувачів відділів – оргінструкторського та науково-педагогічного.

Важливі завдання організації освіти для національних меншин покладалися на науково-педагогічні відділи Центральних бюро. Саме вони повинні були здійснювати налагодження мережі національних шкіл, підготовку та перепідготовку педагогічних кадрів, займатися виданням підручників, посібників, іншої науково-методичної літератури.

У своїй практичній діяльності Центральні національні бюро Наркомосу України спиралися на відповідні національні губернські бюро, національні відділи при губсоцвосі, губпрофосі, губполітосвіті та губвидаві. Їм підлягали також повітові національні бюро, створені при районних та обласних національних органах.